

La poesia en ordre de Teresa Pascual

Amb 'El temps en ordre', el volum que reuneix tota la poesia de Teresa Pascual (Grau de Gandia, 1952), editat per la Institució Alfons el Magnànim, es posa en valor una de les produccions poètiques més reeixides en la nostra llengua de les darreres tres dècades, des del seu debut el 1988 fins al 2019. Poeta, traductora i professora de filosofia, Pascual ha aconseguit rellevància a còpia d'un discurs poètic rigorós en fons i forma, sensual i sensitiu, reflexiu i profund, d'una insubornable elegància formal i conceptual. Una de les nostres grans veus poètiques.

Per Xavier Aliaga / @xavialiaga

“**L**es coses realment importants de la vida són les que, amb una immediatesa enfront a la qual no hi ha defensa, ens deixen a la intempèrie”. Durant trenta anys i escaig de carrera literària, Teresa Pascual ha tractat d'explicar amb els versos aquesta exposició vital, la intempèrie que apareix en alguns dels seus poemes i que explicava en aquesta citació, treta d'una entrevista que li feia el poeta Eduard Ramírez en el suplement *Postdata*, l'any 2008, coincidint amb el llançament d'un dels seus llibres totèmics, *Rebel·lió de la sal*. Un discurs poètic sobre els sentiments i el pas del temps, dotat de sensualitat i elegància i una exploració formal i conceptual ben exigent. Un operatiu reflexiu i filosòfic que, sobre una mateixa quadrícula discursiva, ha anat

virant en diverses direccions, canviant de tonalitat en funció d'estats d'ànim, influències i processos de maduració.

Una obra valuosa, molt reconeguda per la crítica arreu de tot el domini lingüístic i bastant coneguda en relació amb els nostres estàndards de difusió i lectura poètica. Una trajectòria global que l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana va reconèixer l'any 2017, coincidint amb el lliurament dels Premis de la Crítica dels Escriptors Valencians.

Els homenatges són efimers, però els llibres perduren: tot i que Pascual ha continuat editant amb regularitat, calia una operació editorial de més abast, una contribució més eficaç al coneixement global de la seua obra. Entre els lectors passats, presents i, sobretot, futurs.

IL·LUSTRACIÓ DE GLÒRIA CONEJO

Aquesta és la impagable contribució d'*El temps en ordre. Poesia reunida 1988-2019*, un volum amb l'obra completa que agafa el títol d'un dels seus poemaris més reeixits i que ha estat editat per la Institució Alfons el Magnànim amb un prefaci de Rosa Maria Belda i un postfaci d'Antònia Cabanilles, ambdues especialistes de la Universitat de València. Una edició acurada pertanyent a la col·lecció d'obres completes que dirigeix Vicent Berenguer.

Arribar a la poesia des de la filosofia

Com a poeta, Teresa Pascual Soler és filla dels seus orígens mariners a la comarca de la Safor, uns paisatges a la vora del mar que han deixat una petjada profunda en el vessant més líric i de composició d'imatges i metàfores de la seua obra. Però també és producte de la seua formació. Tot i que, des de ben aviat, s'interessa per l'escriptura, ha de renunciar a uns estudis de filologia que encara no s'havien incorporat al programa de la Universitat de València. Opta per estudiar filosofia. Una opció de la qual va fer una via professional, com a professora i finalment catedràtica d'institut, en l'Ausiàs March de Gandia, però que també impregna els seus versos més reflexius.

Pascual esclata com a poeta en els 80, formant part d'una generació que, a diferència d'alguns dels poetes que s'hi incorporen a la creació a la dècada anterior, com Marc Granell, produeix i publica directament en català. I això que, de la mateixa manera que Granell arriba a la poesia des del castellà, de la mà d'Antonio Machado, Pascual també rep les primeres influències en aquesta llengua. Això és el que la poeta li contava a Lluís Bonada en una entrevista publicada en *EL TEMPS* l'any 1993: "Vaig començar immersa primer en la literatura castellana. Als divuit anys només havia llegit literatura castellana. Ens anomenaven Ausiàs March, algun cop, però no ens el feien llegir. I va ser la literatura castellana la que em va motivar a escriure. Principalment, perquè no en coneixia d'altra. Machado, Neruda, Cernuda, tots aquests em van donar el gust de la literatura. El primer poeta en català que també me'l va encomanar va ser Vicent Andrés Estellés. Cap als 20 anys".

Comptat i debatut, quan arriba la dècada del 1980, l'ambient ja és més propici per crear una escena poètica en català. Pascual impulsa unes tertúlies literàries a Gandia, "Aina", dels anys 1991 al 1993, per les quals passen molts dels poetes de

la generació dels 80, com Jaume Pérez Montaner, Xulio Ricardo Trigo, Marta Pesarrodona o Maria Mercè Marçal, aquesta darrera una altra de les figures que va fer impacte en la poeta saforenca.

Abans d'aquesta tasca d'agitació, emperò, Pascual irromp amb força amb *Flexo* (Gregal, 1988), un poemari amb el qual guanya el Premi Senyoriu Ausiàs March de Beniarjó del 1987. L'àmbit poètic és propici als debuts juvenívols, però quan publica *Flexo* la gandienca està en l'equador de la trentena, té un evident pòsit literari i intel·lectual que li permet armar un llibre ben convincent. En el qual, com destaca Rosa Maria Belda, a més de les necessàries provatures, hi ha les constants que veurem en la producció posterior. Una escriptura que li permet "fixar sensacions". I un llenguatge "amb el qual despullar l'ànima i interrogar els gestos, escrutar la vida present, cada instant i cada escena senzilla i quotidiana", explica l'estudiosa.

Una veu poètica bastant feta ja, gràcil i expressiva ("El sol a la cara, / la calor, espessa, / la llum com navalles. / Cruixits de xanquetes / pels taulons de fusta. / La Pell de llimó / rellicsa de l'oli"), capaç de generar imatges precioses ("El sol baixa cap a les muntanyes / i l'aigua es torna cendra.") i d'engegar amb encert l'exploració pels viarans existencials que marcarà la seua trajectòria: "Vine a menar amb mi / la vianda dels morts, / pren la roja magrana, / pren la meua sang roja. / Mentre la vida endola, / mentre s'engrisa l'aire, / les tancades penombres / redossen el teu cos".

Un llibre que jugava ja la carta de la mètrica, amb l'hexasil·lab com a vers predominant ("molt apropiat pel seu caràcter lent, per la necessitat d'una lectura pausada que transmet", escrivia Xulio Ricardo Trigo) i l'ús d'un sonet sense rigideses.

El següent llibre, *Les hores* (Tres i Quatre, 1988), és molt significatiu per moltes raons. Perquè suposa un salt artístic considerable i perquè amb ell inscriu el seu nom en el Premi Vicent Andrés Estellés dels Octubre. Es tracta d'un poemari concebut com l'anterior, sosté Lluïsa Julià, sota l'influx de Foix, la qual cosa es reflecteix en la utilització de nou del sonet, entre altres formes mètriques amb les quals tracta de lligar en curt el vers.

Temàticament, es tracta d'una poesia amorosa d'una sensualitat controlada, sempre elegant, però amb un punt d'amargor, present en versos com els que tanquen una de les composicions: "Les hores em descalcen / i m'aturen el pas". →

→ També ho veiem en l'imponent poema que segueix i que paga la pena reproduir íntegrament: "No tinc més por / que aquesta por de fang / que puja les escales, / que penetra ma casa / i em viola la nit / posant un vel de mort / sobre la meua roba, / sobre el meu llit, la taula, / les cadires, la cuina. / No tinc més fred / que l'aigua dels meus peus, / una aigua bruta i groga / que no arriba a la mar".

D'una altra banda, encara que és un llibre quatre anys posterior, els estudiosos consideren que *Arena* (Institució Alfons el Magnànim, 1992), que dedica a Marc Granell, tanca una primera etapa creativa. Reblant, això sí, el grau de cruïda. El que Antoni Gómez, citant Enric Sòria, definia com "un univers desolat, claustrofòbic, que ens parla del dolor, de la soledat i d'una saviesa amarga". Es tracta, en tot cas, d'un volum magnífic, una mena de cruïlla en la qual fa emprar els elements del paisatge (la sal, l'arena, el mar) com a àncores simbòliques sobre les quals encastar el neguit del *jo* poètic que s'adreça a un *tu* omnipresent.

Un poemari trist i bellíssim, farcit d'esplèndides fognades, com ara quan reinterpreta uns ver-

Teresa Pascual, l'any 1988, durant la cerimònia de lliurament del Premi Vicent Andrés Estellés dels Octubre.

sos del Talmud: "Vine sols fins on pugues / que jo estaré descalça / que jo / la terra que et demane / ja la porte en els peus". Un poemari amb l'autora cada vegada més destra en l'art d'enlluernar amb les imatges i produir versos rotunds com "quanta, quanta pols sobre els propòsits" o "a l'abisme incert de les escales". Un llibre que prefigura el trànsit cap a la maduresa: "(...) No et vull sense passat / com no et vull sense vida, / sense arrugues (...)".

La següent part de la producció de Pascual no es pot entendre sense la tasca com a traductora. Així, el 1995, en col·laboració amb Karin Schepers, amb qui ja havia traduït el 1993 *L'enfonsament del Titanic*, de Hans Magnus Enzensberger, publica la *Poesia completa* (Edicions Alfons el Magnànim) de la poeta austríaca Ingeborg Bachmann, una auto-

LA DE PASCUAL ÉS UNA CARRERA MODÈLICA, DOSIFICADA AMB LA SAVIESA DE QUI SAP QUE ESCRIURE ÉS UNA LLUITA

ra que extrau material poètic de gran densitat del desassossec existencial, del naufragi i la derrota. El següent llibre de Pascual, *Curriculum vitae* (Eumo, 1996), dedicat a Bachmann, reproduceix, passada pel filtre de la gandienca, aquest neguit, que ja no es limita a la temàtica amorosa, sinó que introdueix preguntes de gran fondària, com els silencis sobre la memòria familiar que és alhora memòria col·lectiva: "L'oblit no arriba a totes les estances / i en elles, mare, vas guardar la por / creient que els teus fills mai la trobarien".

Segurament el llibre més obscur i pessimista de l'autora, la qual cosa es reflecteix també en el cromatisme de les imatges del llibre, alerta Rosa Maria Belda. Un itinerari del qual el lector no acaba indemne, amb metàfores de màxima densitat: "Contra el dolor i a favor del dolor / real com cada cosa anomenada, / (...) com una tos que va clavant-se dins, / que venta amb foc les brases de la gola, / que no es deté, que excava galeries."

La consagració definitiva

El segment posterior de la producció de Pascual és molt més conegut. No debades parlem de llibres que són segurament el seu cim artístic, com el volum que presta el nom a l'obra completa, *El temps en ordre* (Proa, 2002), que va merèixer el Premi de la Crítica Serra d'Or de 2003. I lògicament, ens referim també a *Rebel·lió de la sal* (Pagès, 2008), Premi de la Crítica Catalana i Premi de la Crítica dels Escriptors Valencians.

Les obres que eixamplen encara més el prestigi de Pascual i que serveixen d'avançada a poetes valencianes de diferents generacions, com apunta Belda en el prefaci en referència a Anna Montero, Maria Josep Escrivà o Àngels Gregori.

Són els poemaris, altrament, del camí cap a la maduresa vital i artística de la poeta, els que contenen un grau més alt de reflexió i, en l'aspecte formal, una més gran depuració del llenguatge. La reducció al mínim de paraules “per tal de combatre el pensament grandiloqüent i emfàtic que se’ns imposa, per tal d’enaltir la vida”, teoritza Belda. Llibres, com tot el que ha escrit Pascual, lligats per un mateix fil discursiu, com ara l’element salí recurrent que apareix en *El temps en ordre* i que acaba en la metafòrica explosió de *Rebel·lió de la sal*, el llibre que dedica a la seua mare i que, en paraules d’Antoni Gómez, era “el camp d’experimentació adequat per expressar-nos la seua tragèdia íntima”.

Un llibre, aquest darrer, d’una riquesa conceptual i simbòlica inabastable. “Em situe al principi / —atordiment de l’aigua— / en a penes la línia / que separa la vida / d’on la vida es separa. / Em situe en la sal, / rebel·lió de la sal”.

Herències (Perifèric, 2012) és un llibre singular en la seua trajectòria, una col·laboració en forma de diàleg poètic amb Àngels Gregori. En el volum d’Alfons el Magnànim, evidentment, s’han recollit els poemes de la gandienca, dels quals rescatem uns versos que resumeixen aquesta recerca que té molt a veure amb la memòria i l’escriptura: “Escriure / per conèixer, / reconèixer el deute, / per

acceptar / l’herència com si fóra / l’única esperança / de seguir”.

Pascual mai no ha deixat de publicar, però de manera esponjada, preservant de manera insubornable el rigor i l’autoexigència. El penúltim llibre va ser *València Nord*, del 2014, un deliciós itinerari de vivències i una de les primeríssimes referències del catàleg d’Edicions del Buc, un petit segell valencià impulsat per poetes de generacions bastant posteriors a la de la gandienca, mostra del predicament transversal i sostingut de Teresa Pascual.

Amb *Vertical* (Edicions 62, 2019), Premi Ausiàs March de Gandia, posa temporalment el fil a l’agulla amb un altre guardó important, en aquest cas a la seua casa. Amb un altre llibre majúscul que es tanca amb un tribut colpidor a la figura paterna: “Tan sols roman la torre vertical / d’aquell rellotge amb les hores tan lluny / que sols tu, pare, aconseguies veure, / tan dret, quiet, com si apuntares lluny / entre els palets de caixes de taronja / com si es poguera abastar l’infinit / en el traçat perfecte de les corbes”.

Darrers versos, fins ara, d’una carrera poètica modèlica, dosificada al llarg dels anys amb la saviesa de qui sap que escriure “és un treball dur”, un “enfrentament amb mi mateixa i una lluita, també formal, per trobar les paraules”. ●

Teresa Pascual, en una imatge recent. Al costat reproduïm la coberta del volum publicat per Alfons el Magnànim.